

HOOFDSTUK

HOE KUNNEN DERDEN EEN VERMOMDE SCHENKING BEWIJZEN?

WANNES VANDENBUSSCHE

Aspirant FWO-Vlaanderen

Instituut voor Verbintenissenrecht, KU Leuven

I. INLEIDING

1. Bij de vereffening-verdeling van een nalatenschap gebeurt het regelmatig dat één of meerdere erfgenamen beweren dat bepaalde transacties die de erflater tijdens zijn leven heeft afgesloten in feite vermomde schenkingen zijn. Vermomde schenkingen worden gedaan onder het mom van een handeling ten bezwarende titel. Er wordt geveinsd dat een tegenprestatie verschuldigd is, maar dat is in werkelijkheid niet het geval.¹ Indien de rechter overtuigd raakt dat er sprake is van zo'n schenking, zal hij de inkorting of inbreng daarvan bevelen.

Op basis van art. 1315 BW en 870 Ger.W. rust de bewijslast van het bestaan van een schenking op diegene die dat inroept. De erfgenamen die een vermomde schenking aanvoeren, zullen dus moeten aantonen dat er nooit een betaling heeft plaatsgevonden. In de meeste gevallen is dat geen eenvoudige opdracht. Ze waren vaak niet zelf betrokken bij de overeenkomst en hebben dus geen absoluut bewijs in handen. Bovendien vermeldt de notariële akte bij de verkoop van een onroerend goed in die situaties ook regelmatig dat “*partijen verklaren dat de verkoopprijs voorafgaandelijk volledig werd betaald*”.² Om gelijk te halen voor de rechter is het nochtans onontbeerlijk om het tegendeel te kunnen bewijzen. DE PAGE omschreef het als volgt: “*dans la pratique, dans la vie, une prétention, même fondée, n'est rien si le fait qui lui sert de base n'est pas prouvé.*”³

2. Deze bijdrage beoogt specifiek in te gaan op de vraag of de bewijslast een grote hindernis vormt voor erfgenamen die het bestaan van een vermomde schenking aanvoeren.

¹ E. DE WILDE D'ESTMAEL, "La preuve des dons manuels, indirects et déguisés et incidence de cette preuve en droit fiscal" in X (ed.), *Droit de la preuve*, Luik, Formation Permanente CUP, 1997, (169) 186; W. PINTENS, C. DECLERCK en K. VANDEWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 258, nr. 678; W. PINTENS, C. DECLERCK, J. DU MONGH, et al., *Familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2010, 660, nr. 1236; I. SAMOY en V. ALLAERTS, "Dit is geen vermomde schenking!" in C. CASTELEYN, A.L. VERBEKE en L. WEYTS (eds.), *Notariële clausules, Liber Amicorum Professor Johan Verstraete*, Antwerpen, Intersentia, 2007, (295) 317, nr. 37.

² Zie bijvoorbeeld Luik 9 januari 2007, *JLMB* 2007, 742; Antwerpen 6 november 2007, *T.Not.* 2009, 72; Antwerpen 7 februari 2006, *T.Not.* 2010, 319; Rb. Nijvel 5 september 2000, *Rec.gén.enr.not.* 2001, 374

³ H. DE PAGE, *Traité élémentaire de droit civil belge*, III, Brussel, Bruylant, 1967, 695, nr. 708.

Het uitgangspunt is een bespreking van een arrest van het hof van beroep te Antwerpen van 11 maart 2013. Daarin neemt het hof een afwijkende positie aan ten opzichte van andere recente vonnissen en arresten die handelen over dezelfde problematiek (II.). Aansluitend wordt de uitspraak gesitueerd binnen de twee grote strekkingen in het Belgische recht omtrent de toepassing van art. 1315 BW en 870 Ger.W. (III.). In het laatste deel wordt nagegaan of de bewijslast effectief een onoverkoombaar beletsel vormt dan wel of er mechanismen bestaan om die te versoepelen.

II. HET ARREST VAN 11 MAART 2013

3. De feiten die aan de basis liggen van het arrest van 11 maart 2013, kunnen als volgt worden samengevat. Twee erfgenamen stellen een vordering tot inkorting in tegen drie verkoopovereenkomsten die de erflater respectievelijk in 1982, 1993 en 1996 had afgesloten. Ze menen dat het gaat om vermomde schenkingen, maar dat wordt door de andere rechtsopvolgers betwist. Het hof van beroep te Antwerpen stelt vast dat de onderscheiden notariële verkoopaktes telkens vermelden dat de betrokken partijen verklaren dat de verkoopprijs effectief werd betaald. Het hof is van mening dat verklaringen van partijen, ook al zijn ze opgenomen in notariële verkoopaktes, geen authentieke bewijswaarde genieten. Het gaat om vermeldingen van gegevens waarvan de waarachtigheid door de openbaar ambtenaar niet zelf kan of moet worden vastgesteld. Wel hebben ze dezelfde bewijswaarde als de vermeldingen in een onderhandse akte. Daarom bewijzen ze het bestaan van de rechtshandelingen (hier de betaling van de koopprijs) tot bewijs van het tegendeel, zelfs tegenover derden.

Daarnaast overweegt het hof dat het aan de twee erfgenamen toekomt om het bewijs te leveren dat de verkoopprijs bij elk van de overeenkomsten niet werd betaald. Dat bewijs mag geleverd worden met alle middelen van recht, getuigen en feitelijke vermoedens inbegrepen. Het hof meent dat *“het niet anders kan dan vaststellen dat appellanten tekortkomen aan de aldus op hen rustende bewijslast. De appellanten beweren, maar bewijzen niets”*. Het feit dat de vermeende koper geen bewijs van de diverse betalingen voorlegt en dat bijgevolg de stelling van de twee erfgenamen niet wordt weerlegd, doet volgens het hof niets te zake: *“Alleen de appellanten dragen de bewijslast, niet de eerste geïntimeerde.”*

4. Met haar oordeel over de bewijswaarde van de niet-authentieke vermeldingen sluit het hof van beroep te Antwerpen zich aan bij de meerderheid van de Belgische rechtspraak en rechtsleer. De waarachtigheid van de niet-authentieke bepalingen moet niet worden aangevochten met een valsheidsprocedure, maar geldt ten aanzien van derden tot bewijs van het tegendeel.⁴ Het feit dat de authentieke akte vermeldt dat de koopprijs betaald is, zorgt dus

⁴⁴ Rechtspraak: Cass. 28 februari 1956, *Pas.* 1956, I, 675; Cass. 19 november 1934, *Pas.* 1935, I, 57; Antwerpen 6 november 2007, *T.not.* 2009, 72 en Luik 9 januari 2007, *JLMB* 2007, 742. Rechtsleer: B. CATTOIR, *Burgerlijk Bewijsrecht* in *APR*, Mechelen, Kluwer, 2013, 342, nr. 612; D. MOUGENOT, *La preuve in Rép.not.*, IV, *Les obligations*, Brussel, Larcier, 2012, 184, nr. 97; B. SAMYN, *Privaatrechtelijk Bewijs, een diepgaand en praktisch*

niet voor een onmogelijke bewijsopdracht voor de erfgenamen die een vermoede schenking willen aantonen.

5. Het is met haar visie over de toepassing van de bewijslastregels dat het hof zich afzet tegen verschillende recente uitspraken die handelen over dezelfde problematiek. Waar andere hoven en rechtbanken de bewijsstukken van beide partijen analyseren en een diepgaand onderzoek naar de feitelijke omstandigheden doorvoeren⁵, beperkt het hof van beroep zich in deze zaak tot een rigoureuze benadering van de bewijslast. Volgens het hof komt het in de eerste plaats toe aan de partij die iets beweert, om dat te bewijzen. Het is pas wanneer zij daar overtuigend in slaagt, dat de andere partij haar tegenbewijs moet leveren.

Het arrest van 13 maart 2013 gaat dus uit van een strikte bewijsrangorde. Hoewel die visie in de loop der jaren steeds meer bekritiseerd werd door een deel van de rechtsleer⁶, verdedigt een ander deel dat dergelijke interpretatie van art. 1315 BW en 870 Ger.W. nog steeds de meest gangbare is in het Belgische recht.⁷ Daarom loont het de moeite om in het volgende onderdeel dieper in te gaan op de twee verschillende opvattingen. Tegelijk wordt voor beide strekkingen geïllustreerd hoe met de specifieke casus van het bewijs van een vermoede schenking wordt omgegaan.

III. DE TOEPASSING VAN DE BEWIJSLASTREGELS IN HET BELGISCHE RECHT

6. Alvorens in te gaan op de twee opvattingen, verdient het aanbeveling om eerst nog eens het onderscheid tussen bewijslast en bewijsrisico in de verf te zetten. In de meest algemene zin – zoals gebruikt in de titel van deze bijdrage – geeft de bewijslast een antwoord op de vraag wie het bewijs moet leveren.⁸ In enge zin staat de bewijslast voor de ‘subjectieve bewijslast’, met name de last die op een partij rust om het noodzakelijke bewijs van een

overzicht, Gent, Story-Publishers, 2012, 250, nr. 270. Toch in enige zin anders: P. DE PAGE, noot onder Luik 5 januari 2010, *Rec.gén.enr.not.* 2011, (242) 243.

⁵ cf. Luik 5 januari 2010, *Rec.gén.enr.not.* 2011, 238; Rb. Mechelen 5 maart 2008, *Rev.trim.dr.fam.* 2010, 433 en *T.Not.* 2009, 80; Antwerpen 6 november 2007, *T.Not.* 2009, 76; Luik 9 januari 2007, *JLMB* 2007, 742; Antwerpen 7 februari 2006, *T.Not.* 2010, 319; Antwerpen 23 december 2002, *Limb.Rechtsl.* 2003, 180; Rb. Nijvel 5 september 2000, *Rec.gén.enr.not.* 2001, 374.

⁶ B. ALLEMEERSCH, "Stand van zaken en recente ontwikkelingen op het vlak van bewijs in rechte" in P. VAN ORSHOVEN (ed.), *Themis Gerechtelijk Recht*, Brugge, Die Keure, 2010, (35) 36, nr. 5; B. CATTOIR, *Burgerlijk Bewijsrecht* in *APR*, Mechelen, Kluwer, 2013, 78, nr. 136; D. MOUGENOT, *La preuve* in *Rép.not.*, IV, *Les obligations*, Brussel, Larcier, 2012, 109, nr. 27; N. VERHEYDEN-JEANMART, "La charge de la preuve", in *La preuve, Colloque organisé les 12 et 13 mars 1987*, Louvain-la-Neuve, UCL, 1987, (1) 3-4, nr. 4.

⁷ L. CORNELIS, *Algemene theorie van de verbintenissen*, Antwerpen, Intersentia, 2000, 212, nr. 175; F. MOURLON BEERNAERT, "Charge de la preuve" in X. (ed.), *Pratique des obligations*, Waterloo, Kluwer, 2006, (VI.1.3-1) VI.1.3-2, nr. 1.1; B. SAMYN, *Privaatrechtelijk Bewijs, een diepgaand en praktisch overzicht*, Gent, Story-Publishers, 2012, 147, nr. 143 en 151, nr. 147.

⁸ M. STORME, *De bewijslast in het Belgisch privaatrecht*, Gent, Story-Scientia, 1962, 47, nr. 30; B. SAMYN, *Privaatrechtelijk Bewijs, een diepgaand en praktisch overzicht*, Gent, Story-Publishers, 2012, 124, nr. 11; K. WAGNER, "Actualia burgerlijk bewijsrecht", *P&B* 2009, (153) 157, nr. 8.

bepaald feit naar voor te brengen.⁹ Daar tegenover staat de ‘objectieve bewijslast’ of de meer courant gebruikte term ‘het bewijsrisico’. Het bewijsrisico duidt aan welke partij het risico draagt om bij gebrek aan bewijs het proces te verliezen of minstens enige verzwakking van haar rechtspositie te ondervinden. Het gaat om de vraag wie op een bepaald punt in het ongelijk zal worden gesteld indien de rechter oordeelt dat een bepaald feit niet bewezen is.¹⁰

7. De discussie in de rechtsleer vindt haar oorsprong in de interpretatie van het wettelijke kader als staande voor een strikte verdeling van de subjectieve bewijslast (A.), dan wel voornamelijk voor de toebedeling van het bewijsrisico (B.). Het Hof van Cassatie heeft daaromtrent nog steeds geen eensluidend standpunt ingenomen, maar heeft wel de krijtlijnen uitgetekend waarbinnen het debat in de rechtsleer plaatsvindt. In een arrest van 17 september 1999 oordeelde het Hof dat krachtens art. 1315 BW “*de onzekerheid of de twijfel die blijven bestaan na de bewijsvoering in aanmerking moeten worden genomen tegen degene die de bewijslast draagt*”.¹¹ Die beslissing kwam dus neer op een interpretatie in de zin van het bewijsrisico, maar zonder dat het Hof van Cassatie daarbij aangaf of die interpretatie exclusief is, of de bewijsrangorde nog moet worden gerespecteerd en of een initieel afwachterende houding van de betwistende partij nog mogelijk is.

A. De strikte verdeling van de subjectieve bewijslast

8. Zoals hoger aangegeven, toont het hof van beroep te Antwerpen zich in het arrest van 11 maart 2013 voorstander van een strikte verdeling van de subjectieve bewijslast. Art. 1315 BW en art. 870 Ger.W. zouden niet te vernauwen zijn tot het bewijsrisico. Ze spelen daadwerkelijk nog een rol tijdens de procedure, in die zin dat ze een bewijsrangorde voorschrijven die niet louter theoretisch van aard is.¹² Het komt in de eerste plaats aan de aanvoerende partij toe om het bestaan van haar recht te bewijzen. Slechts wanneer zij daar overtuigend in slaagt, komt de betwistende partij aan zet.¹³ In de voorliggende zaak moesten de twee erfgenamen dus eerst het bewijs te leveren dat de verkoopprijs bij elk van de

⁹ B. ALLEMEERSCH, *Taakverdeling in het burgerlijk proces*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 353, nr.41; B. CATTOIR, *Burgerlijk Bewijsrecht* in *APR*, Mechelen, Kluwer, 2013, 7, nr. 19; B. SAMYN, *Privaatrechtelijk Bewijs, een diepgaand en praktisch overzicht*, Gent, Story-Publishers, 2012, 124, nr. 113; M. STORME, *De bewijslast in het Belgisch privaatrecht*, Gent, Story-Scientia, 1962, 47, nr. 31.

¹⁰ B. ALLEMEERSCH, "Stand van zaken en recente ontwikkelingen op het vlak van bewijs in rechte" in P. VAN ORSHOVEN (ed.), *Themis Gerechtelijk Recht*, Brugge, Die Keure, 2010, (35) 35, nr. 3; D. MOUGENOT, "La preuve en matière civile - Chronique de Jurisprudence 2002-2010", *JT* 2011, (593) 596, nr. 11; K. WAGNER, *Burgerlijk procesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2013, 546, nr. 607.

¹¹ Cass. 17 september 1999, *Arr.Cass.* 1999, 1119; *Bull.* 1999, 1164 en *Verkeersrecht* 2000, 14. Zie ook Cass. 20 maart 2006, *Pas.* 2006, 629 en *Soc.Kron.* 2007, 332.

¹² L. CORNELIS, *Algemene theorie van de verbintenissen*, Antwerpen, Intersentia, 2000, 212, nr. 175; F. MOURLON BEERNAERT, *La preuve en matière civile et commerciale*, Waterloo, Kluwer, 2011, 37, nr. 30 ; F. MOURLON BEERNAERT, "Charge de la preuve" in X. (ed.), *Pratique des obligations*, Waterloo, Kluwer, 2006, (VI.1.3-1) VI.1.3-2, nr. 1.1 ; B. SAMYN, *Privaatrechtelijk Bewijs, een diepgaand en praktisch overzicht*, Gent, Story-Publishers, 2012, 147, nr. 143 en 151, nr. 147 en B. SAMYN, "De bewijslast: Rechtsleer getoetst aan 10 jaar Cassatierechtspraak (Deel 2)", *P&B* 2010, (50) 59, nr. 25.

¹³ B. SAMYN, "Bewijslast. *Bezint eer ge begint*", (noot onder Brussel 12 februari 2013), *RABG* 2014, (308) 308.

overeenkomsten niet werd betaald, pas daarna zou de tegenpartij aan de beurt komen om dat te ontkrachten.

Hoewel deze opvatting regelmatig navolging krijgt in de rechtspraak¹⁴ en verdedigd wordt door een deel van de doctrine¹⁵, kan ze bekritiseerd worden. Ten eerste houdt ze geen rekening met de geschiktheid van een procespartij om zich bewijsmateriaal te verschaffen.¹⁶ *In casu* was het een eenvoudige opdracht voor de partij die het bestaan van de vermoede schenkingen ontkent, om het bewijs van de betaling te leveren. Ze was rechtstreeks bij de vermeende transactie betrokken, wat niet het geval was voor de aanvoerende partij. Daarom komt ook het argument van de redelijkheid en billijkheid om de hoek kijken.¹⁷ Ten slotte is de beslissing van het hof ook vanuit de zoektocht naar de werkelijke waarheid te betreuren.¹⁸ De vordering wordt afgewezen wegens gebrek aan bewijs, maar zonder dat de rechter kan achterhalen wat er echt gaande was tussen de partijen.

B. De toebedeling van het bewijsrisico

9. Volgens de tweede opvatting zou het voornamelijk met betrekking tot de toekenning van het bewijsrisico zijn dat de gemeenrechtelijke bewijslastverdeling nog van belang is.¹⁹ Het wettelijk kader kan aan een tweevoudige lezing worden onderworpen, waarbij de betere

¹⁴ Zie bv. Brussel 12 februari 2013, *RABG* 2014, noot B. SAMYN; Luik 8 maart 2004, *JT* 2004, 599.

¹⁵ F. MOURLON BEERNAERT, "Charge de la preuve" in X. (ed.), *Pratique des obligations*, Waterloo, Kluwer, 2006, (VI.1.3-1) VI.1.3-.4, nr. 2.2; B. SAMYN, *Privaatrechtelijk Bewijs, een diepgaand en praktisch overzicht*, Gent, Story-Publishers, 2012, 126, nr. 117 en. (50) 54, nr. 11.

¹⁶ J. LAENENS, "Rechtscultuur en bewijs in civiele zaken" in R. DE CORTE (ed.), *Hulde aan Prof. Dr. Jean Laenens*, Antwerpen, Intersentia, 2008, (289) 294; J. LAENENS, "Het bewijs en de onderzoeksmaatregelen" in G. DE LEVAL en B. TILLEMEN (eds.), *Gerechtelijk deskundigenonderzoek. De rol van de accountant en de belastingsconsulent*, Brugge, Die Keure, 2003, (39) 48, nr. 31 en S. RUTTEN, "Beginselen van behoorlijke bewijsvoering in het burgerlijk proces: enkele aandachtspunten" in A. DE BOECK, S. STIJNS en R. VAN RANSBEECK (eds.), *Het vermogensrechtelijk bewijsrecht vandaag en morgen*, Brugge, Die Keure, 2008, (19) 22.

¹⁷ J. LAENENS, K. BROECKX, D. SCHEERS, et al., *Handboek Gerechtelijk Recht*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 541, nr. 1328; D. MOUGENOT, "La preuve: évolution et révolution" in P. WERY (ed.), *Le droit des obligations contractuelles et le bicentenaire du Code civil*, Brussel, Die Keure, 2004, (121) 138-139.

¹⁸ Verslag Van Reepinghen, *Parl. St.* Senaat 1963-64, nr. 60, 212. Zie ook B. ALLEMEERSCH, *Taakverdeling in het burgerlijk proces*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 372, nr. 59. Contra B. SAMYN, "De bewijslast: Rechtsleer getoetst aan 10 jaar Cassatierechtspraak (Deel 1)", *P&B* 2010, (3) 7, nr. 14 en K. WAGNER, "Recente ontwikkelingen met betrekking tot het bewijs in burgerlijke zaken", in *Actualia gerechtelijk recht*, Brussel, Larcier, 2008, (141) 154.

¹⁹ B. ALLEMEERSCH, *Taakverdeling in het burgerlijk proces*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 354, nr. 40; R. DEKKERS en A. VERBEKE, *Handboek burgerlijk recht, III*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 384, nr. 676; G. DE LEVAL, "Les techniques d'approche de la vérité judiciaire en matière civile" in G. DE LEVAL (ed.), *La preuve et la difficile quête de la vérité judiciaire*, Luik, Anthémis, 2011, (26) 34 ; H. GEENS, "De verdeling van de bewijslast over de partijen in het verzekeringsrecht en het gemeen verbintenissenrecht" in B. ALLEMEERSCH, P. LONDERS en S. SROKA (eds.), *Bewijsrecht*, Brussel, Larcier, 2007, (159) 170, nr. 14; O. MICHIELS, "L'article 1315 du Code civil: contours et alentours", *Act. dr.* 1998, (363) 366; D. MOUGENOT, *La preuve in Rép.not., IV, Les obligations*, Brussel, Larcier, 2012, 109, nr. 27 ; S. STIJNS, *Verbintenissenrecht, II*, Brugge, Die Keure, 2009, 162, nr. 216; B. VANLERBERGHE, "Het bewijs in burgerlijke en handelszaken", in *CBR-jaarboek 2010-2011*, Antwerpen, Intersentia, 2011, (63) 73, nr. 15; P. VAN OMMESLAGHE, *Les Obligations, III, Régime général de l'obligation. Théorie des preuves in De Page: Traité de droit civil belge*, Brussel, Bruylant, 2013, 2363, nr. 1652 ; W. VAN GERVEN en S. COVEMAEKER, *Verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 2006, 662 .

en meest fundamentele deze is waarbij men bij twijfel het bewijsrisico toebedeelt.²⁰ Alle partijen voeren hun bewijzen aan en pogen de zaak op te helderen voor de rechter.²¹ Indien de rechter van mening is dat hij genoeg weet, oordeelt hij door te steunen op alle bewijselementen die voldoende overtuigend zijn. Slechts bij twijfel is het nog van belang om te weten op wie de bewijslast oorspronkelijk rustte.²²

Een aantal andere recente uitspraken over de problematiek van de vermoede schenking volgen deze opvatting. Een eerste illustratie is een vonnis van de rechtbank van eerste aanleg te Mechelen over de verkoop van een woning met aanhorigheden. Hoewel de rechtbank oordeelt dat de erfgenamen het geveinsd karakter van de verkoop moeten bewijzen, overweegt het toch onmiddellijk dat de verweerder geen bewijs levert van de daadwerkelijke betaling van de koopprijs.²³ Een ander voorbeeld is te vinden in een arrest van het hof van beroep te Luik over de verkoop van een uitgestrekt familiedomein aan een stichting naar Liechtensteins recht. Het hof meent dat geen overdracht van fondsen is vastgesteld tussen de erflater en de stichting. Bovendien wordt geen enkel stuk of rekeninguittreksel van de overledene voorgelegd dat zou toelaten om te verifiëren of de som aangeduid in de akte ontvangen is.²⁴ In deze zaken gaat de rechter dus niet uit van een strikte bewijsrangorde. Hij neemt het bewijs van beide procespartijen samen in overweging alvorens een oordeel te vellen.

IV. MECHANISMEN DIE DE BEWIJSLAST VERSOEPELEN

10. Hierboven werd aangetoond dat de opvatting van de rechter over de toepassing van art. 1315 BW en 870 Ger.W. een zekere invloed kan hebben op de uitkomst van een geding. Toch moet het onderscheid tussen beide niet worden overdreven. ALLEMEERSCH omschreef het dan ook treffend als “*een dogmatische woordenstrijd onder rechtsgeleerde auteurs*”.²⁵ Of het nu gaat om een interpretatie in de zin van de subjectieve bewijslast of het bewijsrisico, degene die de vermoede schenking aanvoert zal nog steeds met bewijs naar voor moeten komen. Dat zal geen voor de hand liggende opdracht zijn. Het bewijs dat die partij moet

²⁰ D. MOUGENOT, "La charge de la preuve en matière de responsabilité contractuelle: la distinction entre l'obligation totalement ou partiellement inexécutée au secours du praticien" in S. STIJS en P. WERY (eds.), *Le juge et le contrat - De rol van de rechter in het contract*, Brugge, Die Keure, 2014, (409) 409, nr. 1D. MOUGENOT, *La preuve in Rép.not., IV, Les obligations*, Brussel, Larcier, 2012, 109, nr. 27

²¹ B. ALLEMEERSCH, *Taakverdeling in het burgerlijk proces*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 348, nr. 33; M. CLAVIE, "La charge de la preuve: questions choisies en matière contractuelle", in *La preuve*, Luik, CUP, 2002, (9) 14, nr. 4; D. MOUGENOT, *La preuve in Rép.not., IV, Les obligations*, Brussel, Larcier, 2012 109, nr. 27; N. VERHEYDEN-JEANMART, "La charge de la preuve", in *La preuve, Colloque organisé les 12 et 13 mars 1987*, Louvain-la-Neuve, UCL, 1987, (1) 11, nr. 15.

²² D. MOUGENOT, *La preuve in Rép.not., IV, Les obligations*, Brussel, Larcier, 2012, 109, nr. 27 ; L. SIMONT, "La charge de la preuve. Jurisprudence récente de la Cour de Cassation" in P.A. FORRIER (ed.), *Actualité du droit des obligations*, Brussel, Bruylant, 2005, (23) 23, nr. 1 ; N. VERHEYDEN-JEANMART, *Droit de la preuve*, Brussel, Larcier, 1991, 46, nr. 74.

²³ Rb. Mechelen 5 maart 2008, *Rev.trim.dr.fam.* 2010, 433 en *T.Not.* 2009, 80.

²⁴ Luik 5 januari 2010, *Rec.gén.enr.not.* 2011, 238, noot P. DE PAGE.

²⁵ B. ALLEMEERSCH, "Stand van zaken en recente ontwikkelingen op het vlak van bewijs in rechte" in P. VAN ORSHOVEN (ed.), *Themis Gerechtelijk Recht*, Brugge, Die Keure, 2010, (35) 38, nr. 7.

leveren – de niet-betaling – is negatief. Bovendien zal de andere partij geneigd zijn om enkel de gegevens en bewijselementen aan te brengen die haar eigen stelling ondersteunen.²⁶

Toch hoeft het bewijs van het bestaan van een vermomde schenking geen onrealiseerbare opdracht te zijn. In het Belgische rechtstelsel bestaan een aantal technieken die de zware bewijslast kunnen versoepelen. Aan de hand van een analyse van een aantal vonnissen en arresten worden er drie besproken: het aannemen van feitelijke vermoedens (A.), het bevelen van onderzoeksmaatregelen (B.) en de loyale medewerking van partijen aan de bewijsvoering. (C.).

A. Het aannemen van feitelijke vermoedens

11. Wanneer erfgenamen de inbreng of inkorting van een vermomde schenking vorderen, oefenen zij een eigen recht uit. Dat zorgt ervoor dat ze met derden worden gelijkgesteld, zodat ze het bewijs kunnen leveren met alle middelen van recht (getuigen en vermoedens inbegrepen).²⁷ Een analyse van de rechtspraak leert dat dit bewijs voornamelijk gebeurt aan de hand van gewichtige, bepaalde en met elkaar overeenstemmende vermoedens (art. 1353 BW). Dat is niet zo verwonderlijk. De rechtsleer beschouwt vermoedens ook als een middel om aan moeilijkheden met betrekking tot de bewijslast tegemoet te komen.²⁸

12. Art. 1349 BW definieert vermoedens als de gevolgtrekkingen die de wet of de rechter afleidt uit een bekend feit om te besluiten tot een onbekend feit. Feitelijke vermoedens zijn opgebouwd op basis van een redenering van de rechter. Uit een bekend feit neemt hij met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid aan dat één of meerdere andere rechtsfeiten zich al dan niet hebben voorgedaan.²⁹ In geval van een vermomde schenking leidt de rechter uit een reeks bekende feiten af dat de vermeende betaling nooit heeft plaatsgevonden en dat er een *animus donandi* aanwezig was.³⁰

²⁶ W. VAN GERVEN en S. LIERMAN, *Het algemeen deel veertig jaar later*, Mechelen, Kluwer, 2010, 217.

²⁷ E. DE WILDE D'ESTMAEL, "La preuve des dons manuels, indirects et déguisés et incidence de cette preuve en droit fiscal" in X (ed.), *Droit de la preuve*, Luik, Formation Permanente CUP, 1997, (169) 186; M. PUELINCKX-COENE, R. BARBAIX en N. GEELHAND, "Overzicht van rechtspraak. Giften. 1999-2011", *TPR* 2013, (175) , 499, nr. 420 en 577, nr. 514; I. SAMOY en V. ALLAERTS, "Dit is geen vermomde schenking!" in C. CASTELEYN, A.L. VERBEKE en L. WEYTS (eds.), *Notariële clausules, Liber Amicorum Professor Johan Verstraete*, Antwerpen, Intersentia, 2007, (295) 317, nr. 37; W. PINTENS, C. DECLERCK en K. VANDEWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 258, nr. 678.

²⁸ H. DE PAGE, *Traité élémentaire de droit civil belge*, III, Brussel, Bruylant, 1967, 950, nr. 925; N. VERHEYDEN-JEANMART, *Droit de la preuve*, Brussel, Larcier, 1991, 103, nr. 191.

²⁹ B. CATTOIR, *Burgerlijk Bewijsrecht* in *APR*, Mechelen, Kluwer, 2013, 432, nr. 785; A. DE BOECK en H. GEENS, "De bewijsmiddelen en hun hiërarchie, de bewijslastverdeling en de inpassing van de E-commerce anno 2008: geruisloze overgang van oud naar nieuw?" in A. DE BOECK, S. STIJNS en R. VAN RANSBEECK (eds.), *Het vermogensrechtelijk bewijsrecht vandaag en morgen*, Brugge, Die Keure, 2008, (43) 65; B. SAMYN, *Privaatrechtelijk Bewijs, een diepgaand en praktisch overzicht*, Gent, Story-Publishers, 2012, 369, nr. 507; S. STIJNS, *Verbintenissenrecht*, II, Brugge, Die Keure, 2009, 176-177, nr. 239

³⁰ M. PUELINCKX-COENE, R. BARBAIX en N. GEELHAND, "Overzicht van rechtspraak. Giften. 1999-2011", *TPR* 2013, (175) 577, nr. 514.

De bekende feiten die in de rechtspraak opduiken, zijn onder andere de volgende: er wordt geen enkel stuk of uittreksel voorgelegd met betrekking tot de transactie³¹, de verkoper toont niet aan wat hij met de opbrengst van de verkoop heeft gedaan³², er is geen enkel spoor te vinden van de ontvangen geldsom in de nalatenschap van de verkoper³³, het is onduidelijk hoe de koper op korte termijn zo'n groot kapitaal kon verwerven³⁴, de koper was financieel niet in staat om een onroerend goed te verwerven (werkloos, minderjarig, ...) ³⁵, het onroerend goed werd verkocht aan iemand met wie de verkoper een sterke vertrouwensband had³⁶, de cheque waarvan de akte melding maakt, werd nooit bij de bank verzilverd³⁷, op dezelfde dag van de verkoop werd een testament opgemaakt waarbij de andere dochter zoveel mogelijk werd onterfd³⁸ en de verkoper had geen enkele reden om het onroerend goed te verkopen.³⁹

13. Bij feitelijke vermoedens steunt de redenering van de rechter dus op een aantal feiten die in dezelfde richting wijzen, ook al bieden ze op zichzelf genomen geen voldoende bewijs.⁴⁰ Wel moet er opgelet worden dat de aangehaalde feiten niet voor tweëerlei verklaring vatbaar zijn. Zo oordeelt de rechtbank van eerste aanleg te Nijvel in een vonnis van 5 september 2000 dat de interpretatie van de relevante feiten niet eenduidig is en hun samenvoeging het bestaan van een vermomde schenking niet kan bewijzen. *In casu* voert een erfgenaam aan dat de vermelding in de notariële akte dat “*de prijs voorafgaandelijk betaald was*” niet correct is. Het probleem was dat hij zelf enkele jaren daarvoor bij de wijziging van een belastingaanslag verklaard had dat de vermeende begunstigden de aankoop van de blote eigendom van het onroerend goed juist wel hadden betaald.⁴¹

B. Het bevelen van onderzoeksmaatregelen

14. Een tweede mogelijkheid voor degene op wie de bewijslast van het bestaan van een vermomde schenking rust, bestaat erin om een onderzoeksmaatregel te vorderen. Sinds de invoering van het Gerechtelijk Wetboek heerst er eensgezindheid dat de lijdelijkheid van de rechter definitief tot het verleden behoort. Er heeft zich een evolutie voorgedaan in de richting

³¹ Luik 5 januari 2010, *Rec.gén.enr.not.* 2011, 238, noot P. DE PAGE; Antwerpen 26 juni 1991, *Limb.Rechtsl.* 1991, 133; Antwerpen 7 februari 2006, *T.Not.* 2010, 319

³² In dat verband merkt de rechter ironisch op dat het bijzonder onproductief zou zijn geweest om dat geld in een “oude sok” te laten zitten (Luik 5 januari 2010, *Rec.gén.enr.not.* 2011, 238, noot P. DE PAGE).

³³ Luik 9 januari 2007, *JLMB* 2007, 742; Antwerpen 7 februari 2006, *T.Not.* 2010, 319; Antwerpen 23 december 2002, *Limb.Rechtsl.* 2003, 180; Antwerpen 26 juni 1991, *Limb. Rechtsl.* 1991, 133, Rb. Mechelen 23 mei 2012, nr. AR nr. 06/1202/A, *onuitg.*

³⁴ Luik 5 januari 2010, *Rec.gén.enr.not.* 2011, 238, noot P. DE PAGE.

³⁵ Luik 9 januari 2007, *JLMB* 2007, 742; Antwerpen 7 februari 2006, *T.Not.* 2010, 319; Antwerpen 23 december 2002, *Limb.Rechtsl.* 2003, 180.

³⁶ Antwerpen 7 februari 2006, *T.Not.* 2010, 319; Antwerpen 23 december 2002, *Limb.Rechtsl.* 2003, 180

³⁷ Antwerpen 23 december 2002, *Limb.Rechtsl.* 2003, 180.

³⁸ Antwerpen 26 juni 1991, *Limb.Rechtsl.* 1991, 133.

³⁹ Antwerpen 6 november 2007, *T.Not.* 2009, 76; Rb. Mechelen 23 mei 2012, nr. AR nr. 06/1202/A, *onuitg.*

⁴⁰ M. PUELINCKX-COENE, R. BARBAIX en N. GEELHAND, "Overzicht van rechtspraak. Giften. 1999-2011", *TPR* 2013, (175) 577, nr. 514.

⁴¹ Rb. Nijvel 5 september 2000, *Rec.gén.enr.not.* 2001, 374

van een meer actieve rechter.⁴² Eén van de redenen daarvoor is dat men niet langer aanvaardt dat de rechter uitspraak zou moeten doen op basis van fictieve verslagen en onvolledig voorgestelde of vermomde feiten.⁴³

Het Gerechtelijk Wetboek bevat een aantal mogelijkheden voor de rechter die geen genoegen wil nemen met de aan hem voorgelegde bewijselementen.⁴⁴ Een eerste is de overlegging van stukken. Op basis van art. 871 Ger.W. kan de rechter aan iedere gedingvoerende partij bevelen het bewijsmateriaal dat zij bezit over te leggen. Indien een partij of een derde een bepaald stuk onder zich houdt dat het bewijs inhoudt van een ter zake dienend feit, kan deze ertoe verplicht worden dit stuk in het debat te brengen (artikel 877 Ger.W.). Een voorbeeld in de context van een vermomde schenking is te vinden in een vonnis van de rechtbank van eerste aanleg te Mechelen van 23 mei 2012. In deze zaak wordt de verweerder uitgenodigd om de betalingsbewijzen van de vermeende verkoop voor te leggen.⁴⁵ Daarnaast kan de rechter ook andere maatregelen bevelen, zoals een deskundigenonderzoek⁴⁶, getuigenverhoor of persoonlijke verschijning van procespartijen.⁴⁷

Het is belangrijk om op te merken dat het bevelen van een onderzoeksmaatregel een mogelijkheid is en geen verplichting voor de rechter. Zelfs wanneer alle voorwaarden vervuld zijn, dan nog is een bepaalde maatregel niet verworven. De rechter beslist onaantastbaar of hij nog aanvullende informatie nodig heeft voor zijn oordeelsvorming.⁴⁸ In dat verband lijkt de theorie van “het recht op bewijs” steeds meer aan terrein te winnen.⁴⁹ Een procespartij moet de kans krijgen om bewijs te leveren. De rechter mag haar niet afstraffen vooraleer zij die kans heeft gekregen.⁵⁰ Toch is ook het recht op bewijs niet absoluut en kan het aan beperkingen worden onderworpen.⁵¹

B. ALLEMEERSCH, *Taakverdeling in het burgerlijk proces*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 349-350 en 469-470; B. CATTOIR, *Burgerlijk Bewijsrecht* in *APR*, Mechelen, Kluwer, 2013, 31-35; R. DEKKERS en A. VERBEKE, *Handboek burgerlijk recht, III*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 381; A. FETTWEIS, *Manuel de procédure civile*, Université de Liège, Luik, 1987, 351-352; J. LAENENS, K. BROECKX, D. SCHEERS, *et al.*, *Handboek Gerechtelijk Recht*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 55; D. MOUGENOT, *La preuve in Rép.not., IV, Les obligations*, Brussel, Larcier, 2012, 80; S. STIJNS, *Verbintenissenrecht, II*, Brugge, Die Keure, 2009, 157; P. VAN OMMESLAGHE, *Les Obligations, III, Régime général de l'obligation. Théorie des preuves* in *De Page: Traité de droit civil belge*, Brussel, Bruylant, 2013, 2355.

⁴³ Verslag Van Reepinghen, *Parl. St.* Senaat 1963-64, nr. 60, 162.

⁴⁴ B. ALLEMEERSCH en W. VANDENBUSSCHE, "De rol van de rechter bij bewijsafspraken tussen partijen" in S. STIJNS en P. WÉRY (eds.), *Le juge et le contrat - De rol van de rechter in het contract*, Brugge, Die Keure, 2014, (143) 150, nr. 11; B. CATTOIR, *Burgerlijk Bewijsrecht* in *APR*, Mechelen, Kluwer, 2013, 31; D. MOUGENOT, *La preuve in Rép.not., IV, Les obligations*, Brussel, Larcier, 2012, 80.

⁴⁵ Rb. Mechelen 23 mei 2012, nr. AR nr. 06/1202/A, *onuitg.*

⁴⁶ Bv. om het verschil na te gaan tussen de werkelijke en betaalde prijs (Antwerpen 7 februari 2006, *T.Not.* 2010, noot A. VANDEWIELE)

⁴⁷ Rb. Turnhout 14 maart 1997, *T.Not.* 1999, 95.

⁴⁸ Cass. 24 juni 2011, *T.Fam.* 2012, 151, noot W. VANDENBUSSCHE en I. SAMOY; Cass. 14 december 1995, *Arr. Cass.* 1995, 1129; Cass. 2 juni 1977, *Arr. Cass.* 1977, 1012 en *J.T.* 1977, 455.

⁴⁹ Cass. 20 januari 2003, *Arr. Cass.* 2003, 169, *Pas.* 2003, I, 143, *JTT* 2003, 265 en *RABG* 2004, 1192, noot P. VANLERSBERGHE; Cass. 10 februari 2010, *Pas.* 2010, I, 426, *RW* 2011-12, 613 en *JT* 2012, 94, noot D. CALLATAY en Cass. 15 juni 2012, *Pas.* 2012, I, 1370 en *JLMB* 2013, 342.

⁵⁰ M.E. STORME, "Goede trouw in geding en bewijs", *TPR* 1990, 365.

⁵¹ B. ALLEMEERSCH, *Taakverdeling in het burgerlijk proces*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 410, nr. 100; B. ALLEMEERSCH en W. VANDENBUSSCHE, "Bewijs versus geheim in het aansprakelijkheidscontentieux", *TBH*

C. De loyale medewerking aan de bewijsvoering

15. Ten slotte kan een persoon die een vermomde schenking aanvoert, een beroep doen op het beginsel van de loyale medewerking van partijen aan de bewijsvoering. Aangezien dat beginsel nauw samenhangt met de gekozen opvatting over de toepassing van art. 1315 BW en 870 Ger.W. (*cf.* randnr. 8-9), heeft het eveneens aanleiding gegeven tot een debat in de doctrine.

Een deel van de rechtsleer meent dat het principe niet meer inhoudt dan een verplichting om loyaal mee te werken aan de onderzoeksmaatregelen die de rechter heeft bevolen.⁵² De tegenpartij kan zich in dat geval niet langer verschuilen achter het beginsel van '*nemo tenetur edere contra se*' of het argument dat de bewijslast bij de andere partij ligt.⁵³ Een ander deel van de rechtsleer gelooft daarentegen dat er in het Belgische recht een algemene verplichting tot bewijssamenwerking bestaat.⁵⁴ Partijen zouden elkaar in wederzijdse loyaliteit moeten helpen tot het leveren van bewijs. Ze kunnen zich niet langer afzijdig opstellen door te beweren dat de bewijslast op de tegenpartij rust.⁵⁵ Concreet zou dat er op neerkomen dat beide partijen zich moeten uitspreken over de feitelijke omstandigheden van het geschil.⁵⁶ Bovendien zou een procespartij een belangrijk bewijsstuk niet mogen achterhouden indien zij weet dat de andere partij daar nuttig gebruik van zou kunnen maken.⁵⁷

In de recente rechtspraak met betrekking tot vermomde schenkingen zijn van beide visies sporen te vinden. Zo overweegt de rechtbank van eerste aanleg te Mechelen in een

2013, (1057) 1064, nr. 18; D. MOUGENOT, *La preuve in Rép.not., IV, Les obligations*, Brussel, Larcier, 2012, 70-71, nr. 3-1; W. VANDENBUSSCHE en I. SAMOY, "Uitkeringen tot onderhoud na echtscheiding en het recht op bewijs", *T.Fam.* 2012, (152) 155-156, nr. 7-8.

⁵² L. CORNELIS, *Algemene theorie van de verbintenissen*, Antwerpen, Intersentia, 2000, 214; B. SAMYN, *Privaatrechtelijk Bewijs, een diepgaand en praktisch overzicht*, Gent, Story-Publishers, 2012, 135; B. SAMYN, "De bewijslast: Rechtsleer getoetst aan 10 jaar Cassatierechtspraak (Deel 2)", *P&B* 2010, (50) 52, nr. 8-9.

⁵³ Cass. 25 september 2000, *Arr.Cass.* 2000, 1424, *Bull.* 2000, 1394, *P&B* 2001, 114, noot K.WAGNER en RW 2000-01, 1590 (overlegging van stukken); Gent 8 januari 2004, *NJW* 2004, 561 (getuigenverhoor); art. 972bis Ger.W. (deskundigenonderzoek).

⁵⁴ B. ALLEMEERSCH, "Stand van zaken en recente ontwikkelingen op het vlak van bewijs in rechte" in P. VAN ORSHOVEN (ed.), *Themis Gerechtelijk Recht*, Brugge, Die Keure, 2010, (35) 40, nr. 9; B. CATTOIR, *Burgerlijk Bewijsrecht* in *APR*, Mechelen, Kluwer, 2013, 127, nr. 246; D. MOUGENOT, *La preuve in Rép.not., IV, Les obligations*, Brussel, Larcier, 2012, 120, nr. 31; S. STUNS, *Verbintenissenrecht*, II, Brugge, Die Keure, 2009, 156, nr. 208; P. VAN OMMESLAGHE, *Droit des Obligations, II, Régime général de l'obligation - Théorie des preuves*, Brussel, Bruylant, 2010, 2361, nr. 1651.

⁵⁵ Verslag Van Reepinghen, *Parl. St. Senaat* 1963-64, nr. 60, 357. Zie ook D. MOUGENOT, "Les incidents relatifs à la preuve" in X (ed.), *Droit Judiciaire, Commentaire Pratique*, Mechelen, Kluwer, losbl., VI.1.-2.4; S. RUTTEN, "Beginselen van behoorlijke bewijsvoering in het burgerlijk proces: enkele aandachtspunten" in A. DE BOECK, S. STUNS en R. VAN RANSBEECK (eds.), *Het vermogensrechtelijk bewijsrecht vandaag en morgen*, Brugge, Die Keure, 2008, (19) 36.

⁵⁶ Cass. 14 november 2013, *Not.Fisc.M.* 2014, 47 en Cass. 18 januari 2007, *Res.Jur.Imm.* 2007, 27. Zie ook B. ALLEMEERSCH, "Stand van zaken en recente ontwikkelingen op het vlak van bewijs in rechte" in P. VAN ORSHOVEN (ed.), *Themis Gerechtelijk Recht*, Brugge, Die Keure, 2010, (35) 40, nr. 9 en 10 en B. CATTOIR, *Burgerlijk Bewijsrecht* in *APR*, Mechelen, Kluwer, 2013, 129, nr. 247.

⁵⁷ W. VAN GERVEN en S. LIERMAN, *Het algemeen deel veertig jaar later*, Mechelen, Kluwer, 2010, 216-217.

tussenvonnis dat verweerders gehouden zijn loyaal mee te werken aan de bewijsvoering. De rechtbank verzoekt hen dan ook de bewijzen van betaling voor te leggen.⁵⁸ Daarnaast lijkt het hof van beroep te Luik in een arrest van 5 januari 2010 uit te gaan van het principe van de bewijssamenwerking. Het overweegt dat de verwerende partij in het bezit moet zijn van bepaalde stukken met betrekking tot de verkoop. De loyauteit van de debatten impliceert volgens het hof dat beide partijen deelnemen aan de realisatie van de oprechtheid van justitie, zodat de tegenpartij zich niet in stilzwijgen kan terugtrekken.⁵⁹

V. BESLUIT

16. In deze bijdrage werd de vraag onderzocht of het bewijs van een vermoede schenking steeds problematisch is voor een erfgenaam die de inkorting daarvan vordert. Het uitgangspunt was een arrest van het hof van beroep te Antwerpen van 13 mei 2013 waarin dat het geval is. In deze zaak interpreteert het hof art. 1315 BW en 870 Ger.W. als staande voor “een strikte verdeling van de subjectieve bewijslast”. Het komt in de eerste plaats toe aan de partij die iets beweert, om dat te bewijzen. Als die partij daar niet in slaagt, wordt de vordering simpelweg afgewezen.

Doorheen de bijdrage werd duidelijk dat er ook recente uitspraken bestaan die uitgaan van een andere opvatting, namelijk het wettelijk kader als staande voor “de toebedeling van het bewijsrisico”. Tijdens de procedure zouden beide partijen hun bewijzen moeten aanbrengen. Het is pas wanneer de rechter vaststelt dat iets niet bewezen is, dat het van belang is om te weten op wie de bewijslast oorspronkelijk rustte. Bij discussie over het bestaan van een vermoede schenking komt dat er op neer dat ook de tegenpartij feiten aanvoert en bewijzen aanbrengt dat de betaling wel degelijk heeft plaatsgevonden.

De vraag rijst dan ook of de rigoureuze opvatting over bewijslast die het hof van beroep te Antwerpen in zijn arrest aanneemt, moet worden afgewezen. Hoewel die beslissing op verschillende gronden kan bekritiseerd worden (vanuit de bewijsgeschiktheid, de redelijkheid en billijkheid en de zoektocht naar de waarheid), is ze niet *ipso facto* onjuist. Ten eerste heeft het Hof van Cassatie nog nooit in ondubbelzinnige bewoordingen geoordeeld dat er niet mag worden vastgehouden aan een strikte bewijsrangorde. Ten tweede beschikken we niet over voldoende feitelijke gegevens om daar een uitspraak ten gronde over te doen. Het is mogelijk dat de erfgenamen enkel beweerden dat “de verkoopprijs nooit betaald is” zonder zelf de feitelijke omstandigheden diepgaand toe te lichten of te verklaren waarom ze het bewijs daarvan niet konden leveren. In dat geval kan van de tegenpartij bezwaarlijk verwacht worden dat die de aanvoeringen uitgebreid gaat betwisten en met eigen bewijsstukken naar voor komt. Er moet met andere woorden sprake zijn van een zekere proportionaliteit tussen de partijen op het vlak van het aanbrengen van feiten en bewijs.

⁵⁸ Rb. Mechelen 23 mei 2012, nr. AR nr. 06/1202/A, *onuitg.*

⁵⁹ Luik 5 januari 2010, *Rec.gén.enr.not.* 2011, 238, noot P. DE PAGE.

Ten slotte werd in het laatste deel van de bijdrage – los van de concrete casus – nagegaan welke mechanismen er bestaan om de zware bewijslast voor de erfgenamen te versoepelen. Uit een analyse van de rechtspraak bleek dat het aannemen van gewichtige, bepaalde en met elkaar overeenstemmende vermoedens het meest succesvol is. Daarnaast kan een partij de rechter ook om onderzoeksmaatregelen verzoeken of proberen een beroep te doen op de loyale medewerking van de andere partij.